

HARRANLI BAZI KURRÂLAR

SOME KURRAS FROM HARRAN

AHMET GÜNDÜZ

DR.

ŞANLIURFA DIYANET EĞİTİM MERKEZİ MÜD.

ABSTRACT

The current level of Harran in terms of Qiraat is far from desirable. It is, therefore, necessary to find out why its current state is as such while it was one of the centers of Qiraat as an Islamic branch of science. It is possible to encounter the names of people from this place in *Tabaqat* books and several works on Islamic sciences. If the situation of Harran in the field of Qiraat is examined based on the biographies of related individuals, it is recognized that this place has a considerable place in that field. Yet, most of the kurras cited by al-Harrani have studied Qiraat in different cities, such that they have ensured that some Qiraat related lines have been transferred from the first hand. Some of these individuals who usually lived in between 5th-7th centuries wrote works on Qiraat. These kurras revived this knowledge by teaching in Harran and several other places for years. There were people among their Qiraat students other than their fellow townsmen. It will be understood, when all these are taken into consideration, that Harran has benefited from Qiraat and contributed to this field.

Keywords: Qiraat, Kurra, el-Harrani, Qiraat Students, Qiraat Teachers, Kurras of Harran.

ÖZ

Bugün Şanlıurfa'nın ilçesi olan Harran'ın Kıraat konusundaki mevcut durumu arzu edilen seviyeden çok uzaktır. Bu husus mâzisinde ilim merkezlerinden biri olan bu yerin Kıraat İlmî'ndeki durumunun aydınlatılmasını zorunlu kılmaktadır. *Tabakât* kitapları ile İslâmî ilimlere ilişkin birçok eserde buraya nispet edilen kişilerin isimlerine rastlamak mümkündür. Söz konusu şahısların biyografilerinden hareketle, Harran'ın Kıraat sahasındaki durumu tetkik edildiğinde; bu sahada da hatırı sayılır bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira el-Harrânî nisbesiyle zikredilen kurrâların büyük bir kısmı farklı memleketlerde Kıraat tahsil ettiler, öyle ki Kıraate ilişkin bazı tariklerin birinci elden nakledilmesini bile sağladılar. Genel olarak 5. - 7. yüzyıllar arasında yaşamış olan bu kişilerin bir kısmı Kıraat ilmîne yönelik eserler kaleme aldı. Bu kurrâlar yıllarca Harran'da ve buranın dışında farklı yerlerde ders okutmak suretiyle bu ilmî tahsil ettiler. Kıraat öğrencileri içerisinde hemşehrilerinin yanı sıra başkaları da yer almıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığında görülecektir ki; Harran Kıraat ilmînden de nasiplenmiş ve bu sahaya katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kurrâ, el-Harrânî, Kıraat Öğrencileri, Kıraat Hocaları, Harranlı Kurrâlar.

Giriş

Harran geçmişte ilmî açısından güzide bir birikime sahip olmuştur. Ancak bu gün geçmişin Kıraat sahasındaki izini görememekteyiz. Nitekim mehâric-i hurûf ve Kıraat'a ilişkin vücuhât ve makam eksikliği çok bariz bir noksanlık olarak önümüze çıkmaktadır. Hâl böyle olunca “Acaba, bu durum yörenin geçmiş medeniyetinden gelen bir eksikliği midir?” sorusu aklımıza gelmektedir.

Kur’ân ilimleri, Tefsirler, Tabakât kitapları özellikle de Kıraat ve Tecvit ilmîne dair eserler içerisinde yaptığımız araştırma neticesinde otuz civarında Harranlı Kurrâ adını tespit ettik. Bunlardan bir kısmını burada tanıtmaya çalışacağız. Söz konusu bu şahısların hocalarının ve öğrencilerinin isimlerine özellikle yer verdik. Bunu yaparken de bu şahısların ikamet ettikleri yerlere ve varsa önemli vazifelerine kısaca temas ettik. Amacımız Harran’ın Hadis rivâyeti, Fıkıh vb. Temel İslam İlimleri ile özellikle de Kıraat İlmi’nde hangi kişilerden ve haliyle hangi şehirlerden dolayı olarak etkilendiğini; aynı zamanda hangi şehirleri etkilediğini ortaya koymaktır. Özellikle tespit etmeye çalıştığımız hususlardan biri de bu kişilerin kimlerden hangi kitapları okudukları ve kimlere hangi kitapları okuttuklarıdır. Bütün bu hususlar şümulü olarak Harran’ın Temel İslamî İlimler ile Kıraat İlmi’ne katkısını, Harran’ın bu ilimle olan irtibatını gün yüzüne çıkaracaktır.

Kıraat ve diğer Temel İslâm Bilimlerine ait kaynaklarda el-Harrânî nisbesiyle geçen birçok şahıs bulunmaktadır. Ancak “حران” (h-r-â-n) kelimesine nisbetle yapılan bu ifadeler hakkında bazı ayrıntıları bilmekte fayda vardır.

1. EL-HARRÂNÎ NİSBESİ

El-Harrânî “الحرّاني” nisbesi Harran (حَرَّان) kelimesine nispetle kullanılan bir ifadedir. Harran (حَرَّان) ismine Tabakât, Coğrafya ve Seyahatnameler ile ilgili eserlerde çokça rastlamak mümkündür. Ancak “ح ر ا ن” (h-r-â-n) harflerinden türeti-

len bu isimler her yerde aynı şekilde okunmadığı gibi bunların hepsi de sadece Şanlıurfa'nın Harran ilçesine has bir isim değildir. Bunların okunuşları ve işaret ettiği yerleri şöyle özetlemek mümkündür:

Hurân (حُرَّان); Asbahân'da Cubâr mahallesinde olan meşhur bir sokağın adıdır.¹

Hurrân (الحَرَّان); Cezire bölgesinde² veya Şam bölgesinde iki vadiye verilen bir isimdir.³

Harrân el-Kübrâ (حَرَّان الكبرى) ve Harrân es-Suğrâ (حَرَّان الصغرى); Bahreyn'de Benî Âmir kabilesine ait bir köydür.

Harran (حَرَّان); Haleb'e bağlı bir köydür.⁴

Bu gün Şanlıurfa'nın ilçesi olan Harran.

Âlimler Şanlıurfa'daki Harran ile başka yerlerdeki benzer isimi taşıyan yerlere olan nisbetlendirmelerde karışıklığı önlemek için tedbir almışlardır. Örneğin, Abdülmüni'm b. Nasr b. Yakub b. Ahmed el-Hurânî el-Cûbârî (h. 535) ve Ebû's-Şükr Hamd b. Ebû'l-Feth b. Ebû Bekir el-Hurânî el-Asbahânî (h. 543) gibi kimselerin⁵ nispetlendirilmelerinde "الحَرَّانِي" (el-Hurânî) nisbesinden sonra "el-Cûbârî", "el-Asbahânî" nisbelerinin özellikle zikredilmiş olması böyle bir gaye taşımaktadır.⁶ Böylece kişi "الحَرَّانِي" (el-Hurânî) nisbesinin Asbahân'daki yerle alakalı olduğunu hemen fark edecek ve yanlışlıktan kurtulacaktır. Bu da gösteriyor ki "الحَرَّانِي" şeklinde bir nisbe ile yer alan kişinin memleket olarak başka bir nisbesi yoksa bu şahsın "الحَرَّانِي" (el-Harrânî) olduğu ve nispet edildiği yerin Şanlıurfa'nın Harran ilçesi olduğu ihtimali çok yüksektir. Çünkü bu gün Şanlıurfa'nın ilçesi olan Harran, her dönemde ilim ehli ve hadis rivayet eden kimselerin nispet edildiği, âlimlerin nazarında meşhur bir yerdir.⁷

¹ Yakut el-Hamevî, Şihabuddin Ebû Abdullah, *Mucemu'l-büldân* (Beirut: Dâr-u Sadr, 1995), II: 236; Sem'ânî, Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr, *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî (Haydarabad: Meclisu Dâireti'l-Meârifî'l-Osmanî, 1962), IV: 109.

² Ebû U'beyd el-Bekrî, Abdullah b. Abdülaziz, *Mu'cemu mâ ista'ceme* (Beirut: Alemlü'l-Kütüb, H.1403), IV:1294.

³ Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-büldân*, II: 236.

⁴ İbn Abdülhak, Abdülmümin b. Abdülhak, *Marâsidi'l-itlâ' a'lâ esmâi'l-emkine* (Beirut: Dâru'l-Ceyl, H. 1412), I: 389.

⁵ Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-büldân*, II: 236.

⁶ es-Semâ'nî, Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr, *et-Tahbîr fi'l-mu'cemi'l-kebîr*, thk. Münire Naci Salim (Bağdat: Riâstu Divânî'l-Evkâf, 1975), I: 246; İbn Nâsiruddîn ed-Dimeşkî, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ahmed, *Tavzihu'l-müştebih fi dabi esmâi'r'-ruvâti ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhum*, thk. Muhammed Nua'ym A'rkûsî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), II: 332.

⁷ Hâzîmî, Ebû Bekir Muhammed b. Musa, *el-Emâkin ev me ittefeka lafzuhu ve iftereka müsemâhu*, thk. Hamd (Suudi Arabistan: Dâru'l-Yemâme, H. 1415), 331.

2. Abdullah b. Nasr b. Ebû Bekir el-Kâdî el-Harrânî

Ebû Bekir el-Harrânî künyesi ile bilinmektedir. Hatîb el-Bağdâdî diyor ki; “Bana ulaşan bilgilere göre h. 549 yılında dünyaya geldi.”⁸ Ez-Zehbî *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*, adlı eserinde biyografisine başlarken “el-Allâme” ifadesini kullanmaktadır.⁹ Henbelî mezhebine göre fıkıh eğitimini Bağdat'da aldı.¹⁰ Harran'da kadılık yapan Ebû Bekir el-Harrânî ölene kadar burada Kırâat eğitimi vermiştir¹¹. Birçok kişiye Kırâat ile ilgili ders veren el-Harrânî'nin Bu sahada kaleme aldığı eserler olduğu söylenmektedir.¹² Bunlar *et-Tezkîr fi' -Kırâat-ı Seba'*, *Müferdât fi Kirâati'l-Eimme* adlı eserlerdir.¹³ Nesli içerisinde birçok kadı ve faziletli insan bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır;

Harran doğumlu Kahire'nin Hanbelî kadılarında Kâdilkudât Şerefuddin Abdülğanî b. Yahya b. Muhammed b. Abdullah b. Nasr (h. 646/h. 709),

İbn Kâdî Harran diye şöhret bulmuş olan hadis râvîsi Yusuf b. el-Muzaffer b. Ahmed b. Ebû Bekir Abdullah b. Nasr (h. 646/h. 728),¹⁴

Şerefüddin'in kardeşi Kemalüddin Ahmed b. Yahya b. Muhammed b. Abdullah b. Nasr (h.645/h.709) Harran'da dünyaya gelmiş; ancak Mısır'da vefat etmiştir.¹⁵

Yaşayışı hakkında güzel şeyler söylenen el-Harrânî, Hatîb el-Bağdâdî'nin ifade ettiğine göre h. 624 yılında vefat etti.¹⁶ Bu tarihte vefat ettiğini ed-Diyâ akrabalarından aldığı bilgiye dayandırmaktadır.¹⁷

⁸ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Târihu bağdat ve züyüh*, thk. Abdulakadir A'tâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, h. 1417), XV: 227; Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed, *Târihu'l-islâm ve vefayâtu'l-meşâhiri'l-a'lâm*, Beşşâr A'vvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), XIII: 766.

⁹ Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed, *Siyer-u a'lâmi'n-nübelâ*, Şuayb Arnavut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), XXII: 182.

¹⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Tarih-u bağdat*, XV: 227; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766.

¹¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Tarih-u bağdat*, XV: 227.

¹² Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766.

¹³ İbn Receb, Zeynuddin Abdurrahman, *Zeyl-u tabâkati'l-hanâbile*, Abdurrahman b. Süleyman el-U'saymin (Riyad: Meketebetu'l-U'beykân, 2005), III: 362.

¹⁴ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. el-Askalânî, *ed-Düreru'l-kâmine fi a'yâni'l-miati's-sâmine*, thk. Muhammed Muî'd (Haydarabad: Meclî Dairetu'l-Meârif el-Osmaniyye, 1972), I: 396; III: 188; VI: 251.

¹⁵ Salahuddin es-Safedî, Halil b. Aybek b. Abdullah, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, thk. Ahmed Arnavut ve Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000), XIX: 25.

¹⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Tarih-u bağdat*, XV: 227.

¹⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766.

Bazı Hocaları ve Öğrencileri

Hadis Hocaları

1. Bağdat'da iken Şuhde, Abdülhak el-Yusufî vb. kimselerden hadis dinledi.¹⁸
2. Ebû Hâşim İsa b. Ahmed b. Muhammed b. Ubeydullah ed-Dûşâbî el-Hâşimî el-Abbâsî el-Bağdâdî (Ö.H.575).¹⁹

Hadis öğrencileri

1. Ali b. Ahmed b. Süleyman el-Bekrî İşbîlî,²⁰
2. Eş-Şihân el-Erbukûhî
3. Torunu olan Ebû'l-Ğenâim b. Mehâsin,²¹
4. Ahmed b. İshak: Ebû Bekir el-Harrânî'den Hicrî 620 yılında hadis dinlemiştir.²²
5. İbn Şâtil.²³

Kıraat Hocaları

Harran'da hem kadılık yaptı hem de Kıraat eğitimi verdi.²⁴ Ancak bu sahada öğrencilerinin ismine dair bir bilgiye rastlayamadık. Birçok kişiden Kıraat eğitimi alan Ebû Bekir el-Harrânî'nin bu sahada bazı hocaları şunlardır:

1. Vâsıt şehrinde şu kimselerden Kıraat eğitimi aldı:
 - Ebû Bekir el-Bâkillânî²⁵ Abdullah b. Mansûr b. İmrân b. Rabia: Bu şahıs Vâsıt şehrinde Şeyhu'l-Kurrâ olup Kıraat'de Sibtu'l-Hayyât'ın talebesidir.
 - Ebû Tâlib el-Kettânî,
 - İbn Kuşâm el-Kâdî,²⁶
2. Muhammed b. Halef b. Bahtiyar,
3. Hilal b. Ebû'l-Heycâ,
4. Hibetullah b. Kassâm.²⁷

¹⁸ Hatîb el-Bağdatî, *Tarih-u Bağdat*, XV: 227; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766.

¹⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766; *Siyer-u a'lâmi'n-Nübelâ*, XXI: 84.

²⁰ İbn Abdülmelik el-Marâkeşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed, *es-Seferu'l-hâmis min kitabi'z-zeyli ve't-tekmileti li kitabi el-mevsûl ve's-sıla*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru's-Sika, 1965), 159'da dipnottan aktarım.

²¹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766.

²² Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed, *Mu'cemu's-şuyûh el-kebîr*, thk. Muhammed Habîb el-Heyle (Taif: Mektebetu's-Siddîk, 1988), II: 425.

²³ İbn Receb, *Zeyl-u tabâkati'l-hanâbile*, III: 362.

²⁴ Hatîb el-Bağdatî, *Tarih-u Bağdat*, XV: 227.

²⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766; Hatîb el-Bağdatî, *Tarih-u bağdat*, XV: 227.

²⁶ İbn Receb, *Zeyl-u tabâkati'l-hanâbile*, III: 362; ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 766.

²⁷ İbnu'l-Cezerî, Şemsuddin Ebû'l-Hayr, *Ġâyetu'l-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ* (Kuveyt: Mektebetu İbn Teymiyye, H. 1351), I: 460-462; II: 352.

3. Ahmed el-Harrânî

Ebû Abdullah Necmüddin Ahmed b. Hamdân b. Şebîb b. Hamdân b. Mahmud b. Giyâs b. Sâbık b. Vessâb en-Nümeyrî el-Harrânî el-Hanbelî.²⁸ Hicrî 10 Ramazan 603 yılında Harran'da dünyaya geldi²⁹ ve burada yetişti. Haleb ve Şam'a gitti, Kâhire'de kadılık yaptı, Kahire'ye yerleşti ve kalan ömrünü burada geçirdi, gözlerini kaybetti.³⁰

Hanbelî mezhebinin önde gelen âlimlerindedir. Hanbelî mezhebinde derinleşti. Talebe yetiştirdi, fetva verdi ve münazara yaptı. Mecdüddin İbn Teymiyye'nin samimi arkadaşlarındandı. Babası Harran'ın fakihlerindedi. Babası gibi bir fakih olmanın yanı sıra Usûl bilgisi, İlm-i hilâf, Cebîr ve Mukabele ilmînde de son derece mahirdi.³¹ İbn Fehd fıkıh ilmîndeki yerine işaretten kendisi için "Şeyhu'l-Fukahâ" methiyesini kullanmaktadır.³² Ahmed el-Harrânî, Şemsüddin Abdülhak b. Şerefülislâm adındaki talebesine *el-Hidâye* adlı fıkıhî eseri okutmuştur.³³ Harranlı olan en-Nâsîh İbn Ebû'l-Fehm ve en-Nâsîh İbn Cüme'î'den fıkıh eğitimi alırken Fahrüddin İbn Teymiyye ve Mecdüddin İbn Teymiyye ile ilmî anlamda birçok beraberliği ve bu sahada alış-verişi olmuştur.³⁴ Cemâziyelâhir h. 774 yılında vefat eden oğlu Muhammed de bir hadis râvisidir. Öğrencileri içerisinde Diyarbakırlı olan İbrahim b. Dâvûd el-Âmedî de bulunmaktadır.³⁵

Eserlerinden bazıları şunlardır:

1. *Er-Riâ'yetu'l-Kübrâ*,
2. *Er-Riâ'yetu's-Suğrâ*,
3. *Sıfatü'l-Muftî ve'l-Müstefî*,
4. *Mukaddime fî Usûli'd-Dîn*,

²⁸ İbnu'l-İ'mâd el-Hanbelî, Abdullah b. Yusuf b. Ahmed, *Şüzürâtu'z-zeheb fî ahbâr-i men zeheb*, thk. Mahmud Arnavut (Şam: Dâr-u İbn Kesîr, 1986), VII: 748.

²⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 803; Salahuddin es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, VI: 224; İbn Teğrîberdî, Yusuf b. Teğrîberdî b. Abdullah, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Emin (Mısır: el-Heyetü'l-Mısıriyyeti'l-Â'mme li'l-Kütüb, Tsz.), I: 290.

³⁰ Zerkelî, Hayruddin b. Mahmud b. Muhammed, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyyîn, 2002), I: 119.

³¹ Salahuddin es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, VI: 224; İbn Muflih, İbrahim b. Muhammed, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâb'i-imâm ahmed*, thk. Abdurrahman b. Süleyman el-U'saymin (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1990), I: 99-100.

³² İbn Fehd, Muhammed b. Muhammed, *Lahzu'l-elhâz bi zeyli tabakâti'l-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 63.

³³ İbn Receb, *Zeyl-u Tabâkati'l-hanâbile*, II: 376; İhsan Abbâs, *Şüzürât min kütibin mefkûde fî'l-tarih* (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'i-İslamî, 1988), I: 188.

³⁴ İbn Receb, *Zeyl-u tabâkati'l-hanâbile*, IV: 267.

³⁵ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, V: 42.

5. *Câmiu'l-Funûn ve Selvetu'l-Mahzûn*,³⁶
6. Sünete ilişkin uzun bir kasidesi vardır,
7. Usulü'l-Fıkıh'da *el-Vâfi*,³⁷
8. *El-Câmiu'l-Muttasil fî Mezhebi Ahmed*,
9. *El-Îcâz fî'l-Fıkhi'l-Hanbelî*.³⁸

Hadis ve Hanbelî Mezhebi sahasına o kadar iyi bir şekilde hâkimdi ki, *er-Riâ'yetu'l-Kübrâ* ve *er-Riâ'yatü's-Süğrâ* adlı iki esere aldığı hadisleri başka kitaplarda bulmak son derece zordur.³⁹ *Câmiu'l-Funûn* adlı eseri karma mahiyette ve çeşitli konulara temas eden bir eserdir. Bu eser 187 varak olup yazmasının bir fotokopisi bizde mevcuttur, ilk fırsatta bunun üzerine bir çalışma yapmayı düşünmekteyiz.

Bazı Hocaları Ve Öğrencileri

Hadis Hocaları

1. Ali b. Ebû Bekir b. Revzebe el-Kalânîsî'den *Sahîh-i Buhârî*'yi dinledi.⁴⁰
2. Hemşehrîsi olarak da kabul edilebilecek olan Ebû Muhammed Abdulkadir b. Abdurrahman er-Ruhâvî'den on cüz,⁴¹ bazılarına göre ise on beş cüz⁴² hadis dinledi.⁴³ Abdülkadir er-Ruhâvî ile Harran'da görüştü, aynı zamanda kendisinden hadis nakleden son kişidir.
3. Halep'de hadis hafızı İbn Halil,
4. Şam'da İbn Sabbâh ve İbn Gassân,
5. Kudüs'de el-Evetî,⁴⁴

Kıraat Öğrencileri

1. Kurrâ olan Ali b. Ahmed b. Abdülvâhid el-Makdisî (h. 690) hadis ve kıraat nakletti. Bu kişi Ahmed el-Harrânî'nin icâzet verdiği kişilerden biridir.⁴⁵

³⁶ Zerkelî, *el-A'lâm*, I: 119.

³⁷ İbn Receb, *Zeyl-u Tabâkati'l-hanâbile*, IV: 267.

³⁸ İbn Kahlâle, Ömer b. Rıda b. Muhammed Rağib b. Abdülğani, *Mu'cemu'l-muellifin* (Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, Tsz.), I: 211.

³⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 803.

⁴⁰ Fâsî, Muhammed b. Ahmed b. Ali, *Zeylu't-takyid fî ruvâti's-süneni ve'l-esânîd*, thk. Kemal Yusuf el-Hût (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), I: 310.

⁴¹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 803.

⁴² Salahuddin es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, VI: 224.

⁴³ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 803.

⁴⁴ İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed*, I: 99.

⁴⁵ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 520.

Hadis Öğrencileri

1. Musa b. Muhammed b. İsmail Hicrî 664 yılında kendisinden hadis dinledi,⁴⁶
2. Ed-Dimyâtî Mu‘cem’inde kendisinden nakillerde bulunmuştur.
3. Ez-Zehbî; ez-Zehbî kendisiyle görüşmeyi çok arzulamış, nihayetinde görüşme fırsatı bulmuş ve rivayet ettikleri hadisleri için icâzet almıştır.
4. El-Kâdî Sadüddin el-Hârisî ve oğlu,
5. Cemaluddin el-Mizzî,
6. Alemuddin l-Birzâlî,
7. Zeynüddin İbn Habîb,
8. Fethuddin İbn Seyyidünnâs,
9. Kutbuiddin Abdülkerim ve Şemsuddin İbn Sâmmе.⁴⁷

Kıraat Hocaları

1. Iraklı Kurrâ, müfessir, hatip, vâiz ve sûfî biri olan Ahmed b. İbrahim b. Ömer b el-Ferec İzzuddin Ebû'l-Abbâs el-Mustafavî el-Vâsitî eş-Şâfî (h.614/h.694): Meşhur dervişlerden Şihâbuddin es-Sühreverdi'nin sohbetinde bulunmuş, Şihâbuddin O'na hırka giydirmiştir. Hadis dinlemek için Şam'a da uğramıştır.⁴⁸
2. Abdüsselam b. Ali b. Ömer b. Seyyidünnâs Zeynuddin Ebû Muhammed ez-Zevâvî (h.681): Şam'da şeyhü'l-kurrâ olup, Mâlikî mezhebinin önde gelen âlimlerindendi.⁴⁹
3. Kâhireli olan İbrahim b. İshak b. el-Muzaffer eş-Şeyh Burhanuddin Ebû İshak el-Mısırî el-Vezîrî (h.684).⁵⁰
4. İmâm-ı Nevevî'nin de talebesi olan İbrahim b. Fellâh b. Muhammed b. Hâtim Ebû İshak el-Cüzâmî el-İskenderî (h.702),⁵¹

⁴⁶ İbn Nasıruddin ed-Dimeşkî, Muhammed b. Abdullah, *Tavdîhu'l-müştebeh fî dabi esmâi'r-ruvâti ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhhum*, thk. Muhammed Naîm (Müessesetü'r-Risâle, Beyrut: 1993), IX: 108.

⁴⁷ Salahuddin es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-vefâyât*, VI: 224; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed*, I: 99-100.

⁴⁸ Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-muhtassu bi'l-muhaddisîn*, thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle (Taif: Mektebetu's-Siddik, 1988), 10-11; *Tarihu'l-İslâm*, XV: 782; Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman İbn Kaymaz, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr a'la'la-tabakâti ve a'sâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1997), 371; Davûdî, Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-müfessirin* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), I: 28-29.

⁴⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 451, 516; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 363-364.

⁵⁰ Zehebî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 375; *Tarihu'l-İslâm*, XV: 516; İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 9.

⁵¹ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 22-23; Zehebî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 381-382.

5. Ali b. Ahmed b. Abdulvahid Ebû'l-Hasan el-Makdisî,⁵²
6. Muhammed b. İsrâîl Ebû Abdullah es-Sülemî ed-Dimeşkî,⁵³
7. Dicle kıyısında yer alan el-Fârûs köyünden Ahmed b. İbrahim b. el-Ferec b. Ahmed b. Sâbûr b. Ali b. Guneyme el-Vâsîfî:⁵⁴ Şam şehrinin hatiplerindedir.⁵⁵

Ahmed el-Harrânî son derece mütevazı, dindar ve güvenilir biriydi. Mısrılılar kendisinden çokça istifade ettiler. Hicrî 6 Safer 695 yılında⁵⁶ Perşembe günü⁵⁷ dosan iki yaşında⁵⁸ Kahire'de vefat etti.⁵⁹ İbn Râfi ise Cemâziyelâhir ayının on üçünde vefat ettiğini ve Kâhire'nin şehir kapılarından olan Bâbu'n-Nasr kapısının dışında defnedildiği bilgisini vermektedir.⁶⁰ Müthiş bir şair ve aynı zamanda bir doktor olan kardeşi Takiyüddin de h. 695 yılında, Rebiûlâhir ayında seksen küsur yaşında vefat etti.⁶¹

4. Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Bindâr el-Harrânî

Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Bindâr b. Abdullah b. Hayr el-Ezenî el-Kâdî: ez-Zehebî ve İbn Asakîr nispetini el-Harrânî olarak değil de el-Ezenî olarak vermektedir.⁶² Nibbet edildiği “آذنة” (Âzane) bu günkü Adana'dır.⁶³ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*⁶⁴ ve Ebû'l-Kasım el-Hüzelî *el-Kâmil fî'l-Kıraat*⁶⁵ adlı eserinde kendisini el-Harrânî nisbesiyle zikretmektedir. Muhaddis olan bu şahıs kadılık yapmıştır.⁶⁶ Zehebî'ye göre güvenilir bir râvidir.⁶⁷

⁵² İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 520.

⁵³ Zehebî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 375.

⁵⁴ Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, I: 28-29; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 782; *el-Mu'cemu'l-muhtas fî'l-muhaddisîn*, 10.

⁵⁵ İbn Kesîr, Ebûl-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beyrut: Dâr-u İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 1988), XIII: 329-330.

⁵⁶ ehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 803.

⁵⁷ İbn Receb, *Zeyl-u tabâkati'l-hanâbile*, IV: 269; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed*, I: 100.

⁵⁸ ez-Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed, *İ'ber fî haber-i men ğaber*, thk. Ebû Hâcîr Muhammed es-Saîd el-Beyyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), III: 385; İbn Fehd, *Lahzu'l-elhâz*, 63.

⁵⁹ el-Fâsî, *Zeylu't-takyîd*, I, 310.

⁶⁰ İbn Râfi', Takiyuddin Muhammed, *el-Vefayât*, thk. Salih Mehdi Abbas ve Beşşâr A'vvâd Maruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, H. 1402), I: 462.

⁶¹ İbn Receb, *Zeyl-u tabâkati'l-hanâbile*, IV: 269-270.

⁶² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XVI: 464; İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasan, *Tarih-u dimeşk*, thk. Amr b. Ğarâme el-A'mravî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), XLI: 351.

⁶³ İdrisî, Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. İdris, *Nüzhetü'l-müşâtâk fî ihtirâki'l-âfâk alemü'l-kütüb* (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, H. 1409), II: 649.

⁶⁴ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, III: 95.

⁶⁵ Ebû'l-Kasım el-Hüzelî, *el-Kâmil fî'l-kıraat*, 271.

⁶⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, XVI: 464.

⁶⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VIII: 576.

Bazı Hocaları ve Öğrencileri

Hadis Hocaları

1. Antakya'da;
 - Ebû Amr Osman b. Abdullah b. Abbâs el-Fâridî,
 - Ebû'l-Fevâris Muhammed b. Ali b. Saîd el-Murakkeb,
 - El-Hasan b. Ahmed b. Fîl.
2. Harran'da;
 - Ebû A'rûbe⁶⁸
 - Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Sâlim ed-Darrâb.
3. Şam'da;
 - Ebû Bekir Abdurrahman b. Muhammed b. el-Abbâs,
 - Kadı Zekerîyya b. Ahmed el-Belhî,
 - Muhammed b. el-Fayd,
 - Muhammed b. Hureym,
 - Muhammed b. Ahmed A'mmâre,
 - El-Kasım b. İsa b. İbrahim el-Kassâr,
 - Saîd b. Abdülaziz el-Halebî,
 - Ali b. Abdulhümid el-Gadâirî.
4. Sûr'da;
 - Ebû'l-A'lâ' Ahmed b. Salih el-Ibt,
5. Suriye'deki Münbic'de; Ebû't-Tayyib Muhammed b. Cefer ez-Zer-râd el-Menbecî,
6. Tarsus'da; Ebû Muhammed b. Ali b. Saîd el-Murekkeb,
7. Mısır'da; Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed b. el-Haccâc.

Ayrıca: Ebû İmrân Musa b. el-Kasım, Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed er-Reşîdî, Basralı Ebû Yusuf Yakub b. İshak b. Ebû Abdurrahman el-A'ttâr, Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hasan el-Hezâ', Beyrutlu Mekhûl, Saîd b. Hişâm b. Mersed, Ali b. İshak b. Redâ', Cafer b. es-Salt el-Merâğî'den hadis dinledi. Hadis dinlediği hocaları içerisinde el-Hüseyn b. İbrahim b. Âmir Kurrâ'dır.⁶⁹ Amr Ebû'l-Ferec b. Amr el-Leysî Tarsûs ve Misis'in (Adana'nın tarihi şehri) kadılığını yapmış ve meşhur *el-Hâvî* ve *el-Lüma'* adlı eserlerin müellifidir.⁷⁰ Ebû A'rûbe el-Harrânî⁷¹ ve Ebû'l-Ezher Sadaka b. Mansûr el-Harrânî ise hemşehrileridir.⁷²

⁶⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, XVI: 464-465.

⁶⁹ İbn Asâkir, *Tarih-u Dimeşk*, XLI: 351-352.

⁷⁰ İbn Ferhûn, İbrahim b. Ali b. Muhammed Burahanuddin İbn Ya'murî, *ed-Dibâcu'l-mezheb fî marifeti a'yânni ulemâi'l-mezheb*, Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nur (Kahire: Dâru't-Turâs, Tsz.), II: 127.

⁷¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, XVI: 464.

⁷² İbn Asâkir, *Tarih-u dimeşk*, XLI: 351.

Hadis Öğrencileri

1. Abdülgani b. Saîd,
2. Ebû'l-Kasım Mekkî b. Ali b. Benân b. Muhammed el-Cemmâl,
3. Trabluslu Ebû'l-Abbâs,
4. Ebû'l-Hasan Abdulvahhâb b. Muhammed b. Cafer b. Ebû'l-Kirâm,
5. Mısırlı Kadı Ebû Yusuf b. Rebâh,
6. Fakih Ebû'l-Kasım Abdülmelik b. Abdullah b. Mahmud b. Suheyb b. Miskin ez-Zeccâc,
7. Ebû'l-Kasım Hibetullah b. İbrahim b. es-Savvâf ve bunun torunu Yahya b. Ahmed,
8. Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Ebûsîrî.⁷³

Hadis öğrencilerinden Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muahammed b. el-Kasım b. Mezrûk el-Enmâtî ve Kıraat-ı Seba' ile ilgili *el-İrşâd* adlı eserin müellifi⁷⁴ Trabluslu Ahmed b. Saîd b. Nefîs Kurrâ'dır.⁷⁵

Kıraat Hocaları

Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyin b. Bindâr el-Harrânî kurrâ bir şahıstır.⁷⁶ Kendi döneminde Şam'ın önde gele kurrâlarından⁷⁷ olan Antakyalı İbrahim b. Abdürrezzak'tan kırât eğitimi aldı.⁷⁸

Kıraat Öğrencileri

1. Mısır'a yerleşen ve buranın önde gelen kurrâlarından bir olan; ayrıca İbn Bashân'ın da Kıraat talebesi olan, en-Nur el-Halebî diye şöhret bulmuş Ali b. İlyas b. Yağmur Ebû'l-Hasan et-Türkmenî,
2. İbn Emelî Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Yusûf,
3. Ebû'l-Kasım el-Hüzelî (h. 465): Bu şahıs Fas'tan Ferğane'ye kadar birçok memleket gezdi. Bu esnada 365 kurrâ ile görüştü ve bunlardan kıraat ile ilgili bilgiler aldı.⁷⁹ *El-Kâmil fî'l-Kiraâti ve'l-Arbâ'ini'z-Zâideti A'leyhe* adlı eserinde "Kûfe Ricâli" başlığı altında bu memleketlerde karşılaştığı kurrâ ve kıraatleri saymaktadır. Bunlar

⁷³ İbn Asâkir, *Tarih-u dimeşk*, XLI: 352.

⁷⁴ Muhammed Muhammed Muhammed Salim Muhaysin, *Mu'cemu huffâzi'l-kurân a'bra' tarih* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), II: 86-87.

⁷⁵ Zehebî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 232; *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, XVI: 464; İbn Asâkir, *Tarih-u dimeşk*, V: 445.

⁷⁶ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ'*, I: 528-529, 533; II: 201; III: 95.

⁷⁷ ez-Zehabî, *Tarihu'l-İslâm*, VII: 714.

⁷⁸ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ'*, I: 516, 533.

⁷⁹ Zerkelî, *el-A'lâm*, VIII: 242.

içerisinde Ahmed b. Cübeyr Tarîki'ni⁸⁰ ve Ebû A'immâre Rivayeti'ni aldığı kimseleri sıraladığı rivayet zincirinde Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Bindâr el-Harrânî'yi de zikretmektedir.⁸¹

Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Bindâr Mısır'a yerleşti ve Rebülevvel ayında h. 385 yılında vefat etti.⁸²

5. İbn Dabûka el-Harrânî

Cafer b. el-Kasım b. Cafer b. Ali b. Muhammed b. Ali Ceyş eş-Şeyh Radiyyuddîn Ebû'l-Fadl er-Rabaî' İbn Dabûkâ. 12 Zilhicce Pazartesi günü h.621 yılında Harran'da doğdu.⁸³ Meşhur olan lakabı er-Radiy'dir.⁸⁴ Es-Sahâvî'den kiraat okudu. Telif çalışmaları ve insanlığa hizmet için çaba sarf etti. Ömrünün sonuna doğru kör oldu ve Şam'da Re'su'l-Havâssîn denilen yerdeki Mescidü'l-Havâssîn Camii'de imamlık işine yöneldi.⁸⁵ Kiraat halkası Şam'daki Emevî Camii'de Hüd'un (a.s) kabrine yakın bir yerdedi.⁸⁶ Uzun boylu, güzel ahlaklı, şefkatli, iyi bir âlim, fasih tilâvetli ve Kiraat sahasında orta seviyede Kiraat bilgisine sahip biridir. Dilci olmanın yanı sıra Kimya vb. diğer bazı ilimlere vakıf iyi bir şair ve sûfî bir kişidir. Ez-Zehabî Şam'a gitmiş ve kendisini bizzat görmüştür. Fahrüddin İbn Teymiyye'den *Cüzü'l-Bânyâsî* adlı eserini dinleyen şair Reşidüddin Ömer b. İsmail b. Mesud'un bazı şiirlerini de rivayet etmiştir.⁸⁷ 26 Receb⁸⁸ Pazar günü Hicrî 691 yılında Şam'da vefat etti ve Kasiyon Dağı eteğinde defne-

⁸⁰ Ebû'l-Kasım el-Hüzelî, Yusuf b. Ali b. Cebbâra, *el-Kâmil fi'l-kiraâti ve'l-arba' n ez-zâide a'leyha*, thk. Cemal b. es-Seyyid b. Rifâ' eş-Şâyib (Mısır: Müessesetü Semâ, h. 1428), 271.

Rivayet; Kiraat imamlarının râvileri arasındaki ihtilaflara Rivâyet, bu râvilerden sonra gelenlerin aralarındaki ihtilaflara Tarik denilir. Muhsin Demirci, *Tefsir usulü ve tarihi* (İ.F.A.V Yayınları, İstanbul: 1998), 73.

⁸¹ Ebû'l-Kasım el-Hüzelî, *el-Kâmil fi'l-kiraât*, 280-281.

⁸² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, XVI: 464; Suyûtî, *Celâleddin, Hüsnü'l-muhâdara fi tarihi mısır ve'l-kahire* (Beyrut: Dâr-u İhyâu't-Turâsî'l-Arabiyye, 1967), I: 370.

⁸³ İbn Tağrîberdî, *el-Menhel*, IV: 269; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIII: 685; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 378.

⁸⁴ Zebidî, Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-a'rûs min cevâhiri'l-kâmus*, thk. Komisyon (Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, tsz.), XXXVIII: 160.

⁸⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 725-726; *el-İ'ber fi haberi men ğaber*, III: 376; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 379.

⁸⁶ Alemüddin Sehâvî, Ali b. Muhammed, *Cemâlu'l-kurrâ' ve kemâlu'l-ikrâ'*, thk. Abdülhak Abdüddâim (Beyrut: Müessesetü's-Sakfiyye, 1999), I: 32.

⁸⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 637, 725-726; *el-İ'ber fi haberi men ğaber*, III: 376; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 379; Salahuddin Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, XI: 96.

⁸⁸ İbnu'l-Cezerî, *Ġâyetu'l-nihâye*, I: 194; Zehebî, *el-İ'ber fi haberi men ğaber*, III: 376; İbn Tağrîberdî, Ebû'l-Mehâsin Yusuf, *en-Nücûmu'z-zâhire fi mulûki mısır ve'l-kahire* (Mısır: Dâru'l-Kütüb, tsz.), VIII: 36.

dildi.⁸⁹ Kardeşi Şihâbüddin Ahmed b. Kasım b. Cafer b. Dabûkâ ise Şaban ayında H. 699 vefat etti ve Şâm'da Kasiyon dağı eteğindeki⁹⁰ es-Sâlihîyye köyünde defnedildi.⁹¹

Bazı Hocaları ve Öğrencileri

Hadis Hocaları

1. Es-Sahâvî,⁹²

Hadis Öğrencileri

1. El-Birzâlî diye meşhur olan Alemuddin el-Kasım b. Muhammed b. Yusuf,⁹³
2. Tefsir, belâgat ve tıp sahasında son derece mahir olan; ez-Zâhiriyye ve en-Nâsirîyye medreselerinde hocalık yapmış olan Reşîdüddin el-Fârûkî.⁹⁴ İbn Dabûkâ bunun şiiirlerini nakletmiştir.⁹⁵

Kıraat Hocaları

1. Er-Reşîd b. Ebû'd-Durr'dan öğrendiği kıraatleri daha sonra es-Sahâviyye arz etmiştir.⁹⁶
2. Şam'ın en önemli kurrallarından es-Sahâvî:⁹⁷ Kendisinden Şam'da ders aldı.⁹⁸ Şâtibî'nin *eş-Şâtibiyye* ve Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr* adlı eserleri üzerinden Kıraat-i Seb'a'yı ve rivayetleri es-Sehâvî'ye okudu. Es-Sahâvî'ye *eş-Şâtibiyye* adlı eseri defalarca bir mecliste ezberinden okumuştur.⁹⁹

⁸⁹ İbn Tağrîberdî, *el-Menhel*, IV: 269; Salahaddin es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, XI: 96.

⁹⁰ Yakut el-Hamevî, *Mucemu'l-büldân*, III: 390.

⁹¹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 895.

⁹² Alemuddin es-Sehâvî, *Cemâlu'l-kurrâ*, I: 33.

⁹³ İbn Şâkir, Muhammed, *Fevâtu'l-vefayât*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdir, 1974), III: 198; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 725; Salahaddin es-Safedî, Salahaddin Halil b. Aybek, *A'yânu'l-a'sr ve a'vânu'l-nasr*, thk. Ali Ebû Zeyd, Nebîl Ebû A'sme, Muhammed Mavi'd ve Mahmud Salim (Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Muâ'sıra, 1998), IV: 51.

⁹⁴ İbn Şâkir, *Fevâtu'l-vefayât*, III: 130.

⁹⁵ Salahuddin es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, XXII: 266.

⁹⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 261; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 363; İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 181.

⁹⁷ Sahâ: Mısır'ın batısında yer alan bir köydür. Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, I: 430.

⁹⁸ Alemuddin es-Sehâvî, *Cemâlu'l-kurrâ*, I: 32; İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 194.

⁹⁹ İbnu's-Sellâr, Abdülvahhab b. Yusuf b. İbrahim, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba*, thk. Ahmed. Muhammed A'zzûz (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2003), 207; İbn Nasıruddin ed-Dimeşkî, *Tavdihu'l-müştebeh*, IV: 12-13; Zebîdî, *Tâcu'l-a'rûs*, XXX-

Kıraat Öğrencileri

1. Şam'da Şeyhu'l-Kurrâ olan¹⁰⁰ Bedruddin Ebû Abdullah Muhammed b. Şihâbuddin Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Bashân ed-Dîmeşkî:¹⁰¹ Bu kişi İbn Dabûkâ el-Harrânî'nin de hocası olan es-Sahâvî'nin talebesidir. Kur'ân'ı İbn Dabûkâ'ya kıraat üzere hatmetmek suretiyle defalarca okudu ve Kıraat alanında O'ndan şu konularda eğitim aldı;
 - a. İbn Dabûkâ kanalıyla gelen Nâfi' Kıraati,
 - b. İbn Dabûkâ kanalıyla gelen İbn Kesîr Kıraati,
 - c. İbn Dabûkâ kanalıyla gelen Ebû A'mr Kıraati,
 - d. El-Helvânî kanalıyla gelen Hişâm Rivâyeti,
 - e. *Eş-Şâtibiyye* adlı eseri İbn Dabûkâ'ya bir seferde ezberinden okudu.
1. El-Burhân İbnu'l-Kehhâl,
2. Alemuddin el-Kasım b. Muhammed b. Yusuf el-Birzâlî.¹⁰²

6. İbrahim b. Harb el-Harrânî

İbrahim b. Harb Ebû İshak el-Harbî el-Harrânî.¹⁰³ Ebû'l-Kasım el-Hüzelî'in (h. 465) eğitimini aldığı Nâfi Kırâtî'nin Verş Rivayeti ve Kalûn Rivayeti'nin İbn Salih Tariki'ne ilişkin senet zinciri içerisinde İbrahim el-Harbî el-Harrânî de yer almaktadır. İbrahim el-Harrânî Nâfi' Kırâtî'nin Verş ve Kâlûn Rivâyetleri'nin İbn Salih Tariki'ni el-Hasan b. Mâlik'ten, O da bunu Mısırlı olan İbn Salih'ten almıştır. Görüldüğü gibi İbn Salih Tariki'ne ilişkin senet zincirinde bu Tarikin sahibinin talebesinin talebesi olduğu, yani kendisiyle bu tarikin sahibi arasında sadece bir hoca olduğu anlaşılmaktadır. İbrahim el-Haranî bu Tariki Ebû Ali İbn Hubeşş (Habeş) ed-Dîneverî'ye eda yoluyla aktarmıştır.¹⁰⁴

Tecvid'in temel konularından biri de idğamdır. Hangi harflerin hangi harflere idğam edileceği konusunda bazı ihtilaflar vardır. Ayrıca idğamin ne kadar yapılacağı konusu da bazen ihtilaf konusu olmuştur. Örneğin “الْم”

VIII: 160.

¹⁰⁰ Salahuddin es-Safedî, *A'yânu'l-A'sr ve a'vânu'l-nasr*; IV: 282.

¹⁰¹ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 206; Zehebî, *Mu'cemu's-şuyûh el-kebir*, II: 140; Salahuddin es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, II: 112; Selahaddin es-Safedî, Selahaddin Halil b. Aybek, *Neksü'l-himyan fi nuketi'l-a'myan*, thk. Mustafa Abdülakadir A'tâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2007), 226; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, V: 36.

¹⁰² Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XV: 725; Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman İbn Kaymaz, *Selâsü terâcimin li'l-eimmeti'l-a'lâm*, thk. Muhammed b. Nasir el-A'cemî (Beyrut: Dâr İbn Kesîr, 1995), 40; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 397; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV: 277.

¹⁰³ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 10, 225.

¹⁰⁴ Ebû'l-Kasım el-Hüzelî, *el-Kâmil fi'l-kiraâti*, 191, 202.

”نُخَلِّفُكُمْ“ ayetindeki “ق” (Kâf) harfinin “ك” (Kef) harfine idğamı konusu böyle bir ihtilaf konusudur. Kâlûn’dan gelen okuyuşa göre Kâf harfi ne tam idğam olur ne de tam izhar olur, arada bir okuyuşla okunur. Ancak Kâlûn’dan İbrahim el-Harbî el-Harrânî kanalıyla gelen İbn Salih Tariki’ndeki okuyuşta Kâf harfi tam izhar edilerek okunur.¹⁰⁵

Bazı Hocaları ve Öğrencileri

Kırâat Hocaları

1. El-Hasan b. Ali b. Mâlik b. Eşres b. Abdullah b. Mincâb Ebû Ali el-Eşnânî el-Bağdâdî (h.228): el-Eşnânî nisbesiyle meşhur olmuştur. Ömer b. el-Hasan el-Eşnânî’nin babasıdır. İbrahim el-Harrânî kendisinden Kırâat ile ilgili rivayet aktaran talebelerindedir.¹⁰⁶ İbrahim el-Harrânî; İbnu’l-Eşnânî diye meşhur olan oğlu Ömer’in hadis hocasıdır.¹⁰⁷
2. Antakyalı olan İbrahim b. Abdürezzak’tan Ebû Âmir Kırâati’ni almıştır.
3. Rakkalı Ebû İmrân Musa b. Cerîr ve Ebû Bekir b. Mücâhid.¹⁰⁸

Kırâat Öğrencileri

Birçok kişi kendisinden Kırâat dersi almıştır. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

1. Muhammed b. el-Muzaffer b. Harbe d-Dîneverî, Ebû’l-A‘lâ’ Muhammed b. Ali el-Vâsitî, Muhammed b. Cafer el-Huzâi‘,¹⁰⁹
2. Ebû’l-Ferec Hamdân b. Abdülvâsi‘ b. Ahmed,
3. Ahmed b. Abdülvâsi‘, Ebû Â‘mir Kırâati’ni,
4. Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed b. Habeş (Hubeyş) b. Hamdân (h. 373): Bir görüşe göre ise el-Hüseyn b. Muhammed b. Hamdân b. Habeş olarak isimlendirilmektedir. Son derece mahir ve rivayetleri sağlam biridir. Ebû Amr ed-Dânî Kırâat ilmî konusunda son derece ileri olduğunu söylemenin yanı sıra; bu sahada mutkin olma meşhur olduğunu ve güvenilir bir râvi olduğunu da söylemiştir.¹¹⁰ Duhâ Sûresi’nden sonra okuduğu bütün Kırâat şekillerinde

¹⁰⁵Ebû Amr ed-Dânî, Osman b. Saîd b. Osman, *Câmiu’l-beyân fi’l-kirâti’s-sebi’* (Birleşik Arap Emirlikleri: Câmia‘tu’ş-Şârikai, 2007), II: 665.

¹⁰⁶İbnu’l-Cezerî, *Ğâyetu’l-nihâye*, I: 225.

¹⁰⁷Ebu’t-Tayyib, Nâyif b. Salah b. Ali el-Mansûrî, *ed-Delîlu’l-muğni li şuyûhi’l-imâm ebû’l-hasan ed-dârekutni* (Suudi Arabistan: Dâru’l-Kiyân, 2007), 314.

¹⁰⁸İbnu’l-Cezerî, *Ğâyetu’l-nihâye*, I: 250; Zehebî, *Marifetu’l-kurrâi’l-kibâr*, 182.

¹⁰⁹Zehebî, *Marifetu’l-kurrâi’l-kibâr*, 182.

¹¹⁰Zehebî, *Marifetu’l-kurrâi’l-kibâr*, 182; İbnu’l-Cezerî, *Ğâyetu’l-nihâye*, I: 250.

sûre başlarında tekbir getirerek ve besmele çekerek okumuştur.¹¹¹ Bütün sûre geçişlerinde tekbir ile geçiş yapardı. İbnu'l-Cezerî şöyle diyor; “Ben de İbn Â'mir Kırâati'nin Sûsî Rivayeti'ni kendisinden gelen tarikine göre sûre geçişlerinde tekbir getirerek ile okudum.” Mutatarrif olarak (kelimenin sonunda) gelen ve imâle olunan ‘Ra’ (ر) harfinde vakfederken fetha ile vakfederdi.”¹¹² İbn Habeş diye meşhur olan el-Hüseyin b. Muhammed b. Hamdân Harran'da İbrahîm b. Harb el-Harrânî'den Kırâat eğitimi almıştır.¹¹³

7. eş-Şerîf Ebû'l-Kasım Ali b. Muhammed el-Harrânî

H. Hüseyin'in soyundan olduğu için kendisine “eş-Şerîf” lakabı verilmiştir. Tam adı; Ali b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. İsa b. Zeyd b. Ali b. el-Hüseyin (el-Hüseyinî) b. Ali b. Ebû Tâlib el-İmâm el-Muammer el-Mukri' Ebû'l-Kâsım el-Alevî ez-Zeydî el-Harrânî¹¹⁴ el-Hanbelî.¹¹⁵ Harran'ın gururu olan bir şahıstır. Ez-Zehbî, *Marifetu'l-Kurrâi'l-Kibâr* adlı eserinde biyografisine ez-Zeydî nisbesi ile yer vermiştir. Ebû Bekir en-Nakkâş'ın (h.351) talebesidir. Kur'ân-ı rivayetlerle Ebû Bekir en-Nakkâş'a okudu ve O'ndan *Şifau's-Sudûr* adlı tefsir eserini dinledi.¹¹⁶ En-Nakkâş'tan ders aldığı dönem h. 350 yılından sonradır.¹¹⁷ En-Nakkâş'ın en son görenlerden ve O'ndan Kıraat ve Hadis nakleden en son kişidir. Rivayet olunur ki Rûm İmparatoruna elçi olarak gönderildi. Hıristiyanlar gelip huzurunda mûsiki icra edip, bir şeyler terennüm ettiler. O ise hiç kıpırdamadı, o kadar kendini zapt etti ki oradan kalkıp gittiği zaman ayığının altında kan izi gördüler.¹¹⁸ Aynı kıssa Kadı Muhammed b. Salim b. Nasrullah b. Salim için de nakledilmektedir.¹¹⁹

Uzun yıllar Harran'da kıraat dersi veren eş-Şerîf Ebû'l-Kasım ez-Zeydî el-Harrânî'nin Kıraat Tariki en-Nakkâş'tan gelmektedir. El-Harrânî bu silsile içerisinde üçüncü tabakadadır. Bu tarik çerçevesinde bazı okuyuş usulleri şöyledir;

¹¹¹ Muhammed İbrahim, *Ferîdetü'l-dehr fî ta'sîl ve cemi'l-kırâât* (Kahire: Dâru'l-Beyânî'l-Arabî, 2003), I: 651; Mustafa İzmirî, Mustafa b. Abdurrahman b. Muhammed, *İthâfu'l-berara bimâ sekete a'nhu neşrü'l-a'share el-müsemme bi "Tahrîru'n-neşr"*, thk. Halid Hüseyin Ebû'l-Cûd (Mısır: Dâru Advâî's-Selef, 2007), 83.

¹¹² Zehbî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 182; İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-Nihâye*, I: 250

¹¹³ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 10, 250.

¹¹⁴ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, I: 572.

¹¹⁵ Mustafa el-İzmirî, *İthâfu'l-berara*, 138.

¹¹⁶ Zehbî, *Siyer-u a'lâmi'n-nübelâ*, XVII: 505; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 219, 238.

¹¹⁷ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed, *Lisânu'l-mizân* (Hindistan: Dâiretu'l-Meârif, 1971), VI: 23.

¹¹⁸ Zehbî, *Tabakâtu'l-kurrâ*, 595; *Siyer-u A'lâmi'n-nübelâ*, XVII: 505-506.

¹¹⁹ Salahuddin es-Safedî, *A'yanu'l-a'sr ve a'vânu'l-nasr*, IV: 447.

1. İstiâze şu lafızla okunur: “أعوذ بالله من الشيطان الرجيم”
2. Sûre arası geçişlerde tekbir getirilmez.
3. Ğunne harflerinin olduğu yerlerde Ğunne yapılır.
4. Medd-i Munfasıllar Kasr yapılır.
5. Medd-i Muttasılarda Tûl ile okunur.
6. Medd-i Tazîm¹²⁰ yapılmaz.
7. Cemî mimlerinin Sükûn veya Sıla ile yani dammeli veya vâv-ı mukader ile med ederek okunmasında muhayyerlik vardır.
8. İki ayrı kelimedede peş peşe gelen fethalı iki hemzeden birinin hazfinde Tûl ve Kasr hallerinde muhayyerlik vardır.
9. “أئمة” (Eimme) kelimesi Teshîl¹²¹ ile okunur.
10. “أشهدوا” kelimesi İdhâl¹²² ile “أولقى” ve “أُنزل” “أؤنبئكم” ise İdhâl yapılmaksızın okunur.
11. “يشاء إلي” ve benzerleri kelimeler Teshîl ile okunur.
12. “بالسوء إلا” kelimeleri birlikte Vasl¹²³ halinde İdğam ile okunur.
13. “الداعي إذا” , “دعائي” zamiri (ي) hazf edilerek okunabileceği gibi hazf edilmeksizin de okunabilir.
14. “التوراة” kelimesi Taklîl¹²⁴ ile okunur.¹²⁵

Harran’da Kıraat dersi veren el-Hasan Ali er-Ruhâvî gibi; Ebû Cafer, Yakub ve Halefû’l-Â’sîr’in kıraatlerinden veya bunların birinden ders veren meşhur kurrâlardan biri de eş-Şerîf Ebû’l-Kasım ez-Zeydî el-Harrânî’dir.¹²⁶ Hibetullah b. el-Ekfânî, İbrahim b. Şûkr’ün eserine dayandıranak güvenilir bir ravî olmadığını söylese de, Meşhur kurrâ Ebû Amr ed-

¹²⁰ Medd-i Tazîm: لآ إله إلا الله ifadesindeki lâ-i nâfiye’yi (لا) biraz fazlaca çekmek suretiyle yapılan ve bu ifadeye has olan bir meddir. Temel, *Kıraat ve tecvit istilahları* (İstanbul: İ.F.A.V, 2009), 100.

¹²¹ Teshîl: Hemze harfini kendisi ile yine kendi harekesinden olan harfin mahreci arasına koymaktır. Temel, *Kıraat ve tecvit istilahları*, 133.

¹²² İdhâl: İki hemze arasına bir Elif-i Fâsıla katılmasına denilir. Fakri Özcan, *Yusuf Karaali Diyanet Eğitim Merkezi Kıraat Ders Notları İstanbul Tariki* (Rize: Yayınlanmamış, 2013), 117.

¹²³ Vasl: Bir kelimeyi kendisinden sonraki kelimeye sesi ve nefesi kesmeksizin bağlayarak okumaya denilir. Temel, *Kıraat ve Tecvit Istilahları*, 142.

¹²⁴ Taklîl: Fetha ile İmâle-i Kübrâ arasında bir okuyuşla okumaya denilir. Buna aynı zamanda “Beyne Beyne” de denilir. Temel, *Kıraat ve Tecvit Istilahları*, 127.

¹²⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Muhammed İbrahim, *Ferîdetu’l-dehr*, I: 80-81. el-Harrânî nisbesiyle olmasa da Tefsir ve Ulûmu’l-Kur’ân eserlerinde yer aldığı bazı yerler için bkz. el-Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd b. Muhammed, *Tefsîru’l-beğavî*, thk. Muhammed Abdünnemir, Osman Cuma ve Süleyman Müslim (Riyad: Dâr-u Taybe, 1997), VII: 460; İbnu’s-Sellâr, *Tabakâtu’l-kurrâi’s-seba’*, 72, 79, 80, 85, 86, 126, 134, 138, 139, 140, 144, 146, 158, 195; İbnu’l-Cezerî, *Müncudi’l-mukriîn*, 38.

¹²⁶ İbnu’l-Cezerî, *Müncidi’l-Mukriîn ve mürşidu’l-tâlibîn*, 30, 36.

Dânî sika ve meşhur bir râvi olduğunu söylemektedir. Âlim, sâlih ve saygın bir insandı.¹²⁷ Harran kadılarında Ahmed b. Abdulvahhâb b. Celbe el-Bağdadî el-Harrânî (h. 476) ile dostluğu olmuş ve bu şahsa rivayetler aktarmıştır.¹²⁸

Tefsir ve Ulûmü'l-Kur'ân'a dair bazı eserlerde eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed el-Harrânî'nin ismine rastlamak mümkündür. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

1. El-Beğavî, tefsirinin mukaddimesinde Kur'ân'ın faziletleri başlığında şöyle bir rivayet aktarmaktadır; “Muhakkak ki bu Kur'ân Yüce Allah'ın ziyafete daveti misalidir. Bu davetinden gücünüzün yettiğince öğrenin. Muhakkak ki bu Kur'ân Allah'ın sağlam ipi, apaçık nuru, fayda veren şifası, kendisine tutunanı koruyan ve kendisine tabi olan için kurtuluştur. Kur'ân yoldan sapmaz ki bu sebeple kınanansın, eğrilmez ki düzeltilsin. Mûcizeleri bitmez, çokça tekrar edilmesi güzelliğinden bir şey kaybettirmez. Bu sebeple O'nu okuyunuz çünkü muhakkak ki Yüce Allah her harfi için size on hasene olarak sevap verir. Ancak, Ben ‘الم’ (Elif-Lâm-Mîm) bir harftir demiyorum bilakis ‘elif’ bir harf, ‘lâm’ bir harf ve ‘mîm’ bir harftir.” eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım ez-Zeydî el-Harrânî, İbn Mesûd'un bu rivayetine benzer bir rivayet nakletmiştir.¹²⁹
2. İlk nâzil olan sûrelerden biri Müzzemmil Suresi'dir. İlk âyetlerinde Yüce Allah, Resulü'ne hitaben, “*Ey örtünüp bürünen! Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kur'ân oku.*” (Müzemmil, 73/1-4.) buyurmaktadır. Eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım ez-Zeydî el-Harrânî, Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiği mevzûsunda Allah Resulü'nün (s.a.v) iki sözünü aktarmaktadır;
 - a. “Hurmanın salkımdan dökülmesi gibi ve şiir okumuş gibi Kur'ân okumayın (yani hızlı okumayın). Olağan üstü şeylerinde durup düşünün, onunla kalpleri depreştirin. Tasanız biran önce sonuna varmak olmasın.”
 - b. “Abdullah b. Ubeyde şöyle diyor, ‘Biz Kur'ân okurken birden Allah Resulü (s.a.s) çıka geldi ve şöyle dedi, ‘Allah'a hamd olsun. Allah'ın kitabı biridir, içinde hayırlı kimseler, boz ve siyah tenli kimseler vardır. Kur'ân'ın harflerini ok saplar gibi okuyan; okudukları boğazlarından aşağı nüfuz etmeyen kimseler gelmeden önce Kur'ân'ı okuyunuz. Onlar sabırsızlıkla okuyup, alelacele sonuna yetişmek ister, sabretmezler.’”¹³⁰

¹²⁷ İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, VI: 23; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IX: 529; *Marifetu'l-kur-râi'l-kibâr*, 219.

¹²⁸ İbnü'l-İ'mâd el-Hanbelî, *Şüzurâtu'z-zeheb*, V: 327.

¹²⁹ Beğavî, *Tefsîru'l-beğavî*, I: 40.

¹³⁰ Beğavî, *Tefsîru'l-beğavî*, VIII: 251.

Yukarıdaki rivayetler gösteriyor ki eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım ez-Zeydî el-Harrânî'nin kurrâ olması yaptığı rivayetlere de yansımıştır. Çünkü yaptığı rivayetlerde Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiği mevzusu temel konudur.¹³¹

Bazı Hocaları ve Öğrencileri

Kırâat Hocaları

Birçok seçkin âlimden kıraat dersi almıştır. Bunlardan bir kısmı şunlardır;

1. En çok ders aldıklarının başında Muhammed b el-Hasan b. Muhammed b. Ziyâd b. Harun Ebû Bekir en-Nakkâş gelmektedir. En-Nakkâş: Bu hocası Bağdat'a yerleşmiştir, *Şifâu's-Sudûr* adlı bir tefsir eseri vardır. Küçük yaştan itibaren ilime önem verdi. Birçok memleket gezdi, hadisleri ve sünneti kayda geçirdi. Tefsir, Kıraat ve bunun dışındaki alanlarda eserler kalem aldı. Zeki; konuya, alana hâkim ve işin erbabı bir kişidir. Hatîb el-Bağdâdî O'nun hakkını da şöyle demektedir; “Harfleri çok iyi bilen, tefsiri ezberlemiş olan, doğu ve batıya çokça ilmî yolculuklar yapan biridir. Mısır'da, Şam'da, Cezîre'de, Horosan'da ve Mâverâünnehir bölgesinde hadis vb. birçok şeyi not etmiştir.” Meşhur Kurrâ Ebû Amr ed-Dânî ise şöyle demektedir; “Sözü ve şehâdeti makbul biridir.”¹³² Eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım Ali el-Harrânî, en-Nakkâş'tan; el-Yezîdî kanalıyla gelen es-Sûsî Tariki'ni, Hafs Rivâyeti'ni, Hafs kanalıyla gelen el-Kavvâs Tariki'ni, İbn Zekvân Rivâyeti'nin Ahfeş Tariki'ni, Âsım Kıraati'nin Ebû Bekir Rivâyeti'ni, Süleyman b. Yahya ed-Dabi kanalıyla gelen Hamza Kıraati'ni, Kisâî Kıraati'nin Dûrî Rivâyeti'ni okudu.
2. İbn Mücâhid Tariki'ni Ebû'l-Hattâbî'den ve Muhammed b. el-Hüseyn el-Kârizinî'den okudu.¹³³ El-Kârizinî Mekke'ye yerleşmiş olan İranlı bir Kurrâ'dır. Bu kişi Ebû'l-Kâsım eş-Şerîf ez-Zeydî el-Harrânî'nin Kıraat'de talebesi olan Iraklı Şeyhu'l-Kurrâ Ebû Ali Ğulâmu'l-Harrâs'ın da hocasıdır. Ğulâmu'l-Harrâs bundan Kıraat-i Aşere okumuştur.¹³⁴
3. Muhammed b. el-Hasan b. Ziyâd'dan Âsım Kıraati'nin Yahya b. Ebû Bekir Tariki'ni ve Hafs Rivâyeti'ni okudu,
4. Ebû Ömer Hafs b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dürrî'den Ebû Amr Kıraati'nin Dürrî Rivâyeti'ni okudu,

¹³¹ İbnu'l-Cezerî, *Müncidu'l-mukriîn ve mürşidu'î-tâlibîn*, 36.

¹³² Muhammed Muhammed, *Mu'cemu huffâzi'l-kurân*, II: 327.

¹³³ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 79, 80, 85, 86, 126, 138, 143-144, 146, 198.

¹³⁴ Zehebî, *Tarihu'l-Islâm*, IX: 592.

5. Süleyman b. Yahya ed-Dabi kanalıyla gelen Hamza Kıraati'ni biz-zat ed-Dabi'den okudu.¹³⁵

Kıraat Öğrencileri

Eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım ez-Zeydî el-Harrânî çok iyi bir kurrâ olması sebebiyle insanlar kendisinden Kıraat eğitimi almaya geldiler. Kıraat ile ilgili birçok talebesi oldu, bunların en önde gelenleri şunlardır;

1. Yusuf b. Ali b. Cebbâre b. Muhammed b. U'keyl b. Sevâde Ebû'l-Kasım el-Hüzelî: Kıraat için birçok memleket dolaşmıştır. İbnu'l-Cevzî diyor ki: "Bu ümmet içerisinde Kıraat için O'nun kadar yolculuk yapan ve bu konuda âlimlerle görüşen başka bir kişi tanımıyorum." el-Hüzelî, Kıraat ile ilgili olarak 365 tane hoca ile görüşmüştür.
2. Abdülkerim b. Abdussamed b. Muhammed b. Ali Ebû Ma'ser et-Taberî el-Kattân eş-Şâfiî: Mekke'nin kurrâlarından, sikâ ve sâlih bir kimse olup bazı eserleri şunlardır:
 - a. Et-Telhîs fî Kıraati's-Sâmin,
 - b. Sûku'l-A'rûs: Burada bin beş yüz rivayet ve tarik vardır.
 - c. Ed-Dürer: tefsir ile ilgili bir eserdir.
 - d. Er-Reşâd: Şâz kıraatlerin şerhi ile ilgili bir eserdir.
 - e. Tabakâtu'l-Kurrâ,
 - f. El-Aded.
3. Irak'da Nehr-u Mâlik şehrine yerleşmiş olan Ahmed b. el-Feth b. Abdülcabbâr Ebû'l-Abbâs el-Musulî:¹³⁶ eş-Şerîf Ebû'l-Kasım Ali el-Harrânî'den Nâfi' Kıraati'nin Verş rivayetini, el-Yezîdî kanalıyla gelen es-Sûsî Tariki'ni ve Hafs Rivâyeti'ni, Hafs kanalıyla gelen el-Kavvâs Tariki'ni okudu,¹³⁷
4. İranlı el-Ma'del Ali Ebû'l-Hasan Nasr b. Abdülaziz,¹³⁸
5. Ebû'l-Hasan Nasr b. Abdülaziz el-Fârisî.¹³⁹

Uzun bir süre Harran'da kıraat dersi verdi,¹⁴⁰ şu kişiler kendisinden Harran'da ders almıştır;

1. Ebû Nasr Ebû'l-Kasım el-Hüzelî,
2. Mekkeli kurrâlardan Ebû Mi'sar Abdülkerim b. Abdussamed b. Muhammed:¹⁴¹ Sûsî Rivâyeti'ni eş-Şerîf Ebû'l-Kasım el-Har-

¹³⁵ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 139-143, 158.

¹³⁶ Muhammed Muhammed, *Mu'cemu huffâzi'l-kurân*, II: 328; ez-Zehabî, *Tabakâtu'l-kurrâ*, 595-596.

¹³⁷ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 72, 80, 85-86.

¹³⁸ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 79; Mustafa el-İzmirî, *İthâfu'l-berara*, 138.

¹³⁹ Mustafa'l-İzmirî, *İthâfu'l-berara*, 138.

¹⁴⁰ İbn Hacer, *Lisânu'l-bizân*, VI: 23.

¹⁴¹ Zehabî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 238, 243-244.

rânî'den Harran'da okumuştur.¹⁴²

3. Horasanlı Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Kürkâncî,
4. Basralı Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Hebârî,
5. Kurtubalı Abdulvahhab b. Muhammed b. Abdulvahhab b. Abdülkuddûs Ebû'l-Kasım el-Kurtubî,
6. Ğulâmu'l-Harrâs diye meşhur olan el-Hasan b. Kasım b. Ali el-Vâsıtî: Zehebî kendisi için Iraklı Şeyhu'l-Kurrâ methiyesi ile İmâmu'l-Haremeyn lakabını zikretmektedir.¹⁴³ Ğulâmu'l-Harrâs diye meşhur olmuştur. Irak'ın tanınmış âlimlerindedir. Mısır'a yerleşti ve insanlar bir şeyler öğrenmek için yanına gelmiştir, Hibetullah b. el-Mübârek es-Sakatî bunlardan biridir.¹⁴⁴

Eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım ez-Zeydî el-Harrânî yaşı epey ilerlemiş olarak, yaklaşık yüz yaşlarında Şevval ayının yirincinci günü h. 433 yılında vefat etti.¹⁴⁵ İbn Hacer'e göre ise bu tarihten bir yıl sora vefat etmiştir.¹⁴⁶

8. Şihâbuddin el-Harrânî

Şihâbuddin Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Harrânî el-Hanbelî,¹⁴⁷ h. 648 yılında doğdu.¹⁴⁸ Sâlih ve zahit biridir,¹⁴⁹ ârif ve sika (güvenilir) bir râvidir.¹⁵⁰ Şihâbuddin el-Harrânî'ye ilişkin en kapsamlı bilgiler İbn Sellâr'ın *Tabakâtu'l-Kurrâi's-Seba'* adlı eserinde yer almaktadır. İbn Teymiyye'nin dostu ve el-Cezerî'nin (h. 833) istifade ettiği ilk hocası olan İbn Sellâr (h. 780) kendi döneminde Şam'ın en önemli kurrâlarından biriydi. İbn Sellâr *Tabakâtu'l-Kurrâi's-Seba'* adlı eserinde hocalarının kıraat ile ilgili senet zincirlerine, bunların menkıbelerine ve hayatlarına ilişkin bazı noktalara yer vermiştir. Bu eserinde zikrettiği hocalarından biri de Şihâbuddin el-Harrânî'dir. İbn Sellâr h. 724 yıllarında Mısır'daki hocası Takiyüddin Ebû Abdullah'ın yanından ayrıldı, sonra Şam'a döndü. Burada Şâtîbî'nin *eş-Şâtîbiyye* ve ed-Dânî'nin *et-Teyşîr* adlı eserleri çerçevesinde Kıraat-i Seba'yı Şihâbuddin el-Harrânî'ye okumaya başladı. Ancak

¹⁴² İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 127, 133-134, 139-140, 143-144, 146, 158, 195.

¹⁴³ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, X: 259; XVIII: 600-601; *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 238, 248, 253.

¹⁴⁴ Muhammed Muhammed, *Mu'cemu huffâzi'l-kurân*, II: 329.

¹⁴⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IX: 529; *Siyer-u a'lâmi'n-nübelâ'*, XVII, 506; *Tabakâtu'l-kurrâ*, 595-596.

¹⁴⁶ İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, VI: 23.

¹⁴⁷ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-Seba'*, 11.

¹⁴⁸ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, XIV: 613.

¹⁴⁹ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-Seba'*, 208.

¹⁵⁰ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 107.

Mü'minûn Sûresi'ne geldiklerinde Şihâbuddin el-Harrânî vefat etti.¹⁵¹ İbnu'l-Cezerî kendisine Kıraat-ı Aşere okuyan tabakalar içerisinde on dördüncü tabakada yer vermektedir. Şihâbuddin Ebû'l-Abbâs el-Harrânî Şam Ulûcamiî'nde kıraat dersi verdi. Zilhicce ayında h. 725 yılında Şam'da vefat etti. Bu sırada yetmiş küsur yaşındaydı.¹⁵²

Bazı Hocaları Ve Öğrencileri

Kıraat Hocaları

Emînuddin İbn Sellâr'ın naklettiğine göre şu kimselerden Kıraat-i Seb'a ile diğer bazı kıraatlerin eğitimini aldı:

1. Şam'da kendi döneminin Şeyhülkurrâsı olan Abdüsselam b. Ali b. Ömer ez-Zavâvî el-Mâlikî,¹⁵³ Bu hocasından önce İnfirâd Metodu¹⁵⁴ ile Kıraat'i Seb'a'yı yedi hatim yapmak suretiyle okumuştur. Sonrasında Ebû Amr ed-Dûrî, ardından ed-Dûrî ve es-Sûsî'yi birlikte okudu. Bunların akabinde ise Nâfi' hariç her bir kıraat imamının kıraatini bir hatim ile okudu. Kâlûn ve Verş kıraatlerini de ayrı ayrı hatimlerle bu hocasına okudu, bunları tamamlayınca hocası kendisine icâzet verdi. İcâzeti aldıktan sonra İndirâc Metodu¹⁵⁵ ile bu hocasına hatim yapmak istedi. Tâhâ Suresi 82. ayete geldiğinde hocası vefat etti. Bunun yanı sıra bu hocasına *er-Ravda* adlı eseri de dinletmiştir.¹⁵⁶ Bu eser Ebû Ali el-Hasan b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî el-Mâlikî tarafından kaleme alınmış olup Kıraat-i Aşere ile A'meş'in kıraatini ihtiva etmektedir.¹⁵⁷
2. Ahmed el-Harrânî'nin de Kıraat hocası olan¹⁵⁸ Burhaneddin Ebû İshak İbrahim b. İshak b. Muzaffer el-Vezîrî: Bu hocasına Kur'an'ı çok defalar hatim yaparak okumuştur. Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza ve el-Kisâî'nin kıraatlerini bütün Tarîk ve Rivayetleriyle her biri için bir hatim olmak üzere altı hatim yapmak suretiyle okudu. Bunun dışında Ebû Bekir'in Âsım'dan gelen Rivayeti'ni ve Hafs Rivayeti'ni hatim yapmak suretiyle okudu. Ayrıca Yakub el-Hadramî Rivayeti'ni de okudu. Bunu yaparken Şâtîbî'nin

¹⁵¹ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-Seba'*, 7, 11, 208.

¹⁵² İbnu'l-Cezerî, *Müncidu'l-mukriîn*, 59; *Ğâyetu'l-nihâye*, I: 107.

¹⁵³ Zehebî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 363-364.

¹⁵⁴ İnfirâd Metodu: Her bir Kıraati ayrı ayrı olarak uygulamak suretiyle Kur'an'ı okumak veya hatim yapmaktır. Temel, *Kıraat ve tecvit istilahları*, 74-75.

¹⁵⁵ İndirâc Metodu; Bütün Kıraatleri birlikte uygulayarak Kur'an'ı okumaktır veya hatim yapmaktır. Temel, *Kıraat ve tecvit istilahları*, 74.

¹⁵⁶ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 208-209.

¹⁵⁷ İbnu'l-Cezerî, Şemsuddin Ebû'l-Hayr, *en-Neşr fi'l-kirâti'l-a'sr*, thk. Ali Muhammed es-Sabbâğ (Mısır: el-Metbaatu't-Ticariyeti'l-Kübra, tsz) I: 74.

¹⁵⁸ Zehebî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 375.

eş-Şâtibiyye, ed-Dânî'nin *et-Teysîr*, İbn Ğalbûn'un *et-Tezkire* ve İbn Halef el-Mukri'in *el-Ünvân* adlı eserlerini dikkate aldı. Burada zikredilen sekiz kıraati cem etmek suretiyle sekizinci hatimde bir daha okudu.¹⁵⁹

3. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İbrahim el-Fârusî;¹⁶⁰ Bu hocasından Ebû'l-Î'z'in *el-İrşâd* ve *el-Kifâye* adlı eserleri ile *el-Müfide* ve *el-Hiyara* adlı eserleri çerçevesinde Kırâat-i Seb'a ve Kırâat-ı Aşere'yi okudu.¹⁶¹ El-Fârusî, Ahmed b. Muhammed el-Harrânî'nin de Kıraat hocasıdır.¹⁶²
4. Kemaleddin el-Abbâsî ed-Darîr,
5. Alemüddin el-Levrakî,
6. Kemaleddin Ebû İshak İbrahim b. Fâris et-Temîmî el-İskenderî,¹⁶³
7. İbrahim b. Davûd Cemâluddîn el-Fâdilî,¹⁶⁴
8. Burhaneddin el-İskenderî,¹⁶⁵
9. Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. el-Buharî; Bu hocası Zeyd b. el-Hasan b. Zeyd Ebû'l-Yemen Zeyd b. el-Hasan b. Zeyd Ebû'l-Yemen el-Kindî adlı hocasından Kur'ân'ı yedi harf üzere dinlemiş ve Şihabuddin el-Harrânî de bu hocasından dinlemiştir.¹⁶⁶

Kıraat Öğrencileri

1. El-Ma'sarânî diye şöhret bulan Ahmed b. İbrahim b. Mahmud d-Dimeşkî: Kendisinden Kırâat-i Seb'â'yı okumuş; ayrıca Ebû Ali el-Hasan b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî el-Mâlikî'nin kıraat ile ilgili olan *er-Ravda* adlı eserini kendisine dinletmiştir.
2. Ahmed b. Nahle Sibtu's-Sa'îlûs,
3. Salâh Muhammed b. İsmail b. Ahmed el-Harrânî,
4. İsmail b. İbrahim el-Kürdî,
5. Ebû'l-Meâlî Muhammed b. Ahmed b. el-Lebbân,
6. İbn Sellâr: Bu öğrencisi kendisine Mü'minûn sûresine kadar İndirâc Metodu ile okumuştur.¹⁶⁷

¹⁵⁹ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 11, 208, 209.

¹⁶⁰ İbnu'l-Cezerî, *Ĝâyetu'l-nihâye*, I: 107.

¹⁶¹ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 209.

¹⁶² Zehebî, *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr*, 371; İbnu'l-Cezerî, *Ĝâyetu'l-nihâye*, I: 35; ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, I: 29.

¹⁶³ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 209.

¹⁶⁴ İbnu'l-Cezerî, *Ĝâyetu'l-nihâye*, I: 107.

¹⁶⁵ İbnu's-Sellâr, *Tabakâtu'l-kurrâi's-seba'*, 208.

¹⁶⁶ İbnu'l-Cezerî, *Ĝâyetu'l-nihâye*, I:107, 297.

¹⁶⁷ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kırâti'l-A'sr*, I: 74; *Ĝâyetu'l-nihâye*, I: 35, 107, 483.

Sonuç

Harranlı kurrâların ilmî birikimleri kıraatten ibaret olmadığı gibi icra ettikleri meslek de Kurrâlık'dan ibaret değildir. Kadılık vazifesi icra edenler olduğu gibi kimya bilgisine ve şiire vukufiyeti olanlar da mevcuttur. Ancak genel anlamda hemen hemen hepsinin hadis hocaları ve öğrencilerinin oluşu gösteriyor ki, hadis tahsili ve rivayeti konusu ile ilgili özel gayretleri olmuştur. Bir kısmı ez-Zehebî gibi kimselerin “Allâme” şeklindeki methiyelerini alabilecek kapasiteye sahip ve kendileriyle görüşme için özel bir gayret sarf ettiği şahsiyetlerdir. Hadis rivayetinin kıraat ile yakın bir alakası olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü Kıraat temelde rivayete dayalı bir konudur.

Fıkıh, Hadis, Tefsir sahalarına yaptıkları teliflerle katkıda bulunmuşlardır. Bu katkılar arasında Kıraat sahasına dair müstakil teliflerin oluşu Harran adına özellikle zikredilmesi gereken bir husustur. İbn Salah Tariki'nin birinci ravisinin Harranlı oluşu Harran'nın kıraat sahasında mazisinde unutulup kalan çok önemli bir ayrıntıdır. Kıraat eğitimlerini daha çok eş-Şâtîbî'nin eş-Şâtîbiyye ile Ebû A'mr ed-Dânî'nin *et-Teyşîr adlı* eserleri ile yapmışlar. Kaynaklarda bu eserler üzerinden tahsil yapanların bunu hocalarına bir mecliste defalarca ezberden okuduklarına ilişkin kayıtlar mevcuttur. Harranlı kurrâların bazıları kıraat tahsillerinin tamamını aynı hocadan yapmıştır. Bunun için bazen infirâd ve bazen indirac metotlarını esas almışlardır. Ancak içlerinde müstakil bir kıraati yalnızca bir hocadan tahsil edenler de bulunmaktadır. Öğrencileri için de aynı şey söz konusu olmaktadır.

Teymiyye ailesinden Fahrüddin İbn Teymiyye ve kardeşi Mecdüddin İbn Teymiyye gibi iki şahsın Kurrâ oluşu bu ailenin ilmî sahaya olan katkılarının yanısıra kıraat alanında da hizmetlerinin bulunduğu özellikle zikredilmesi gereken bir konudur. Ancak bu ilimde en fazla emek sarf eden ve Harran'da yıllarca talebe yetiştiren kişi, Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği için “eş-Şerif” lakabını alan Ebû Bekir en-Nakkâş'ın talabesi Ebu'l-Kâsım Ali b. Muhammed el-Harrânî'dir. Harran'da yetiştirdiği öğrencileri arasında Basralı, Kurtubalı ve Horasanlı kimselerin varlığı O'nu kıraatın Harran'dan dünyaya açılan bir kapısı konumuna getirmiştir.

Kıraat ilminin Harran'dan başka yerlere intikali iki şekilde olmuştur. Bunlardan biri eş-Şerif Ebu'l-Kâsım Ali b. Muhammed el-Harrânî gibi kimselerin Harran'da yetiştirdiği öğrenciler yoluyla gerçekleşirken, bir diğeri de Harranlı kurrâların başka şehirlere göç edip yerleşmeleri sûretiyle gerçekleşmiştir. Kaynaklarda en fazla adı zikredilen yerler Mısır ve Suriye'dir. Bu ülkeler içerisinde Kahire Şam, Haleb ve ve Rakka şehirleri özellikle zikredilmeye değerdir. Zira buralarda kıraat halkası kuran, Şeyhülkurrâlık yapan bir Harranlı veya Harranlı bir hocanın öğrencisi olması kaydı ile zikredilen pek çok isim kaynaklardaki yerini almıştır.

Bu şahsiyetler genel olarak 5 ve 7. yüzyıllar arasında yaşamışlardır. Bu husus ise kıraat ilmînin ilk dönemlerden itibaren Harran yöresine girdiğinin ve tedrisatın birkaç yüzyıl devam ettiğinin en önemli göstergesidir. Harran, Kıraat sahasında hatırı sayılır bir geçmişe sahiptir. Zira Farklı memleketlere yerleşen kurrâları ve bunların kıraat eserleri ile naklettikleri Kıraat rivayetleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra burada yetişen ancak köken olarak dışardan gelen öğrencilerin varlığı da unutulmamalıdır.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde otuz civarında Harranlı kurrâ tespit ettik. Bir telif çalışması olarak sürdürdüğümüz bu çalışmada şu ana kadar sekiz kişinin biyografilerini inceleme şansı bulduk. Bu kadarlık bir araştırmanın Harran'ın bu sahadaki bütün birikimini ortaya koymaktan çok âciz kalacağımızı farkında olmakla birlikte; bu şahıslar üzerinden vardığımız sonuçlar Harran'ın İslâm Medeniyet Tarihinde ilmî anlamda sahip olduğu cevherlere ve birikime bir nebze ışık tutmaktadır. Bu yörede yetişmiş bütün kurrâların ele alınması, eserleri ve talebeleri hakkında bilgi verilmesi Harran'ın ilim dünyasına kıraat noktasında nasıl bir katkı yaptığını çok daha geniş bir çerçevede ortaya koyacaktır.

Kaynakça

Alemuddin es-Sehâvî, Ali b. Muhammed. *Cemâlu'l-kurrâ' ve kemâlu'l-ikrâ'*. Thk Abdülhak Abdüddâim. Beyrut: Müessesetü's-Sakfiyye, 1999.

Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd b. Muhammed. *Tefsîru'l-beğavî*. Thk. Muhammed Abdünnemir, Osman Cuma ve Süleyman Müslim. Riyad: Dâr-u Taybe, 1997.

Davûdî, Muhammed b. Ali b. Ahmed. *Tabakâtu'l-müfessirîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

Demirci, Muhsin. *Tefsir usûlü ve tarihi*. İstanbul: İ.F.A.V Yayınları, 1998.

Ebû Amr ed-Dânî, Osman b. Saîd b. Osman. *Câmiu'l-beyân fi'l-kirâti's-sebi'*. Birleşik Arap Emirlikleri: Câmia'tu's-Şârikai, 2007.

Ebû U'beyd el-Bekrî, Abdullah b. Abdülaziz. *Mu'cemu mâ ista'ceme*. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, H.1403

Ebû'l-Kasım el-Hüzelî, Yusuf b. Ali b. Cebbâra. *el-Kâmil fi'l-kiraâti ve'l-arba'în ez-zâide a'leyha*, Thk. Cemal b. es-Seyyid b. Rifâî eş-Şâyib. Mısır: Müessesetü Semâ, H. 1428.

Ebu't-Tayyib, Nâyif b. Salah b. Ali el-Mansûrî. *ed-Delîlu'l-muğnî li şuyûhi'l-İmâm Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî*. Suudi Arabistan: Dâru'l-Kiyân, 2007.

Fâsî, Muhammed b. Ahmed b. Ali. *Zeylu't-Takyîd fi ruvâti's-süneni ve'l-esânîd*. Thk. Kemal Yusuf el-Hût. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Hamevî, Yakut Şihabuddin Ebû Abdullah. *Mucemu'l-büldân*. Beyrut: Dâr-u Sadr, 1995.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali. *Târih-u bağdat ve züyûlih*. Thk. Abdülakadir A'tâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, H. 1417.

Hâzîmî, Ebû Bekir Muhammed b. Musa. *el-Emâkin ev me ittefeka lafzu-hu ve iftereka müsemâhu*. Thk Hamd. Suudi Arabistan: Dâru'l-Yemâme, H. 1415.

İbn A'diy, Ebû Ahmed. *el-Kâmil fî dua'fâi'r-ricâl*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvad. Beyrut: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.

İbn Abdülhak, Abdülmümin b. Abdülhak. *Marâsidu'l-itlâ' a'lâ es-mâi'l-emkine*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, H. 1412.

İbn Abdülmelik el-Marâkeşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed. *es-Seferu'l-hâmis min kitabi'z-zeyli ve't-tekmileti li kitabî el-mevsûl ve's-sıla*. Thk. İhsan Abbâs. Beyrut: Dâru's-Sika, 1965.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasan. *Târih-u dimeşk*. Thk. Amr b. Ğarâme el-A'mravî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

İbn Fehd, Muhammed b. Muhammed. *Lahzu'l-elhâz bi zeyli tabakâti'l-huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1998.

İbn Ferhûn, İbrahim b. Ali b. Muhammed Burahanuddin İbn Ya'murî. *ed-Dibâcu'l-mezheb fî marifeti a'yânni ulemâi'l-mezheb*. Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nur. Kahire: Dâru't-Turâs, Tsz.

İbn Hacer, Ebû Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî. *ed-Düreru'l-kâmine fî a'yâni'l-miati's-sâmine*. Thk. Muhammed Muî'd. Haydarabad: Meclis Dairetu'l-Meârif el-Osmaniyye, 1972.

----- *Lisânu'l-mizân*. Hindistan: Dâiretu'l-Meârif, 1971.

İbn Kakhâle, Ömer b. Rıda b. Muhammed Rağîb b. Abdülğani. *Mu'cemu'l-muellifîn*. Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, Tsz.

İbn Kesîr, Ebûl-Fidâ İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. Ali Şîrî. Beyrut: Dâr-u İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 1988.

İbn Muflih, İbrahim b. Muhammed. *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâb'imâm ahmed*. Thk. Abdurrahman b. Süleyman el-U'saymin. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1990.

İbn Nasıruddin ed-Dimeşkî, Muhammed Abdullah. *Tavdîhu'l-müştebeh fî dabtî esmâi'r-ruvâti ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhum*. Thk. Muhammed Naim el-A'rkûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

İbn Râfi', Takiyuddin Muhammed. *el-Vefayât*. Thk. Salih Mehdi Abbas ve Beşşâr A'vvâd Maruf. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, H. 1402.

İbn Receb, Zeynuddin Abdurrahman. *Zeyl-u tabâkati'l-hanâbile*. Abdurrahman b. Süleyman el-U'saymin. Riyad: Meketebetu'l-U'beykân, 2005.

İbn Şâkir, Muhammed. *Fevâtu'l-vefayât*. Thk. İhsan Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdır, 1974.

----- . *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*. Thk. Muhammed Muhammed Emin. Mısır: el-Heyetü'l-Mısıryeyi'l-Â'mme li'l-Kütüb, tsz.

İbn Tağriberdî, Ebû'l-Mehâsin Yusuf. *en-Nücûmu'z-zâhire fi mulûki mısır ve'l-kahire*. Mısır: Dâru'l-Kütüb, tsz.

İbnu'l-Cezerî, Şemsuddin Ebû'l-Hayr. *en-Neşr fi'l-kırâti'l-a'sr*. Thk. Ali Muhammed es-Sabbâğ: Mısır: el-Metbaatu't-Ticariyeti'l-Kübra, tsz.

----- . *Ğâyetu'l-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ'*. Kuveyt: Mektebetu İbn Teymiyye, H. 1351.

----- . *Müncidu'l-Mukriîn ve mürşidu't-tâlibîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

İbnu'l-İ'mâd el-Hanbelî, Abdullah b. Yusuf b. Ahmed. *Şüzûrâtu'z-zeheb fi ahbâr-i men zeheb*. Thk. Mahmud Arnavut. Şam: Dâr-u İbn Kesîr, 1986.

İbnu's-Sellâr, Abdülvahhab b. Yusuf b. İbrahim. *Tabakâtu'l-kurrâi's-seb'a*. Thk. Ahmed. Muhammed A'zzûz. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2003.

İdrisî, Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. İdris. *Nüzhetü'l-müş-tâk fi ihtirâki'l-âfâk*. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, H. 1409.

İhsan Abbâs. *Şüzurât min kütibin mefkûde fi't-tarih*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'i-İslamî, 1988.

Muhammed İbrahim. *Ferîdetü't-dehr fi ta'sîl ve cemi'l-kiraât*. Kahire: Dâru'l-Beyânî'l-Arabî. 2003.

Muhammed Muhammed Muhammed Salim Muhaysin. *Mu'cemu huffâzi'l-kurân a'bra't-tarih*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.

Mustafa el-İzmirî, Mustafa b. Abdurrahman b. Muhammed. *İthâfu'l-be-rara bimâ sekete a'nhu neşru'l-a'sere el-müsemmâ "Tahrîri'n-neşr"*. Thk. Halid Hasan Ebû'l-Cûd. Mısır: Dâru Advâi's-Selef, 2007.

Özcan, Fakri, *Yusuf Karaali Diyanet Eğitim Merkezi Kiraât Ders Notları İstanbul Tariki*. Rize: Yayınlanmamış, 2013.

Safedî, Salahuddin Halil b. Aybek b. Abdullah. *el-Vâfi bi'l-vefayât*. Thk. Ahmed Arnavut ve Türkî Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000.

----- . *A'yânu'l-a'sr ve a'vânu'l-nasr*. Thk. Ali Ebû Zeyd, Nebîl Ebû A'sme, Muhammed Mavi'd ve Mahmud Salim. Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Muâ'sıra, 1998.

Neksü'l-himyân fi nüketi'l-a'myân. Thk. Mustafa Abdülakadir A'tâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.

Semâ'nî, Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr. *el-Ensâb*. Thk. Abdu-

rrahman Yahya el-Muallimî. Haydarabad: Meclisu Dâireti'l-Meârifi'l-Osmanî, 1962.

Suyûtî, Celaleddîn. *Hüsni'l-Muhâdara fî tarihi mısır ve'l-kahire*. Beyrut: Dâr-u İhyâu't-Turâsi'l-Arabiyye, 1967.

Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvit İstilahları*. İstanbul: İ.F.A.V, 2009.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed. *Tâcu'l-a'rûs min cevâhiri'l-kâmus*. Thk. Komisyon. Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, tsz.

Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-muhtassu bi'l-muhaddisîn*. Thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle. Taif: Mektebetu's-Sıddîk, 1988.

----- *İ'ber fî haber-i men ğaber*. Thk. Ebû Hâcir Muhammed es-Saîd el-Beyyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.

----- *Marifetu'l-kurrâi'l-kibâr a'la't-tabakâti ve-a'sâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

----- *Mu'cemu's-şuyûh el-kebîr*. Thk. Muhammed Habib el-Heyle. Taif: Mektebetu's-Sıddîk, 1988.

----- *Selâsü terâcimin li'l-eimmeti'l-a'lâm*. Thk. Muhammed b. Nasır el-A'cemî. Beyrut: Dâr İbn Kesîr, 1995.

----- *Siyer-u a'lâmi'n-nübelâ'*. Thk. Şuayb Arnavut. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985.

----- *Tarihu'l-islâm ve vefayâtu'l-meşâhiri'l-a'lâm*. Beşşâr A'vvâd Marûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.

Zerkelî, Hayruddin b. Mahmud b. Muhammed. *el-A'lâm*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyyîn. 2002.